

SİVAS İLİ YILDIZELİ İLÇESİNE BAĞLI BANAZ VE YAĞLIDERE KÖYLERİNDE ALEVİ KADIN GİYİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aylin ÖZCAN*, Zeynep ERDOĞAN**

Özet

İnsanların giyimleri bir yerleşim yerinin coğrafik yapısına, ekonomik şartlarına, moda anlayışına, teknolojiyi kullanma düzeyine, geleneklerine ve inanç sistemine göre değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda Sivas'a bağlı Yıldızeli ilçesinin Banaz ve Yağlıdere köylerine ait Alevi kadın giyimi üzerinde de belirtilen faktörlerden bazılarının etkileri bulunmaktadır. Günümüzde Banaz ve Yağlıdere köylerinde varlığını devam ettiren Alevi kadın giyimlerinin tespit edilmesi ve tanıtılması amacıyla Kasım 2011'de yörelere gidilmiştir. Kadın giyimini oluşturan elemanların tespit edilmesinde bilimsel araştırma yöntemlerinden biri olan survey (betimleme) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem; Banaz ve Yağlıdere köylerinde yapılan gözlemler, köy muhtarları, yöre insanları ve Yıldızeli ilçesinde Kaymakamlık ve Halk Eğitim Merkezinde çalışan kamu görevlileri ile gerçekleştirilen karşılıklı görüşmeler sonucu edinilen bilgiler ve kadın giyimine yönelik fotoğraflar kullanılarak uygulanmıştır. Ayrıca yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler de araştırma kapsamında ele alınmıştır. İki köye ait giyim özellikleri sonuç bölümünde karşılaştırılarak verilmiştir. İki yörenin Alevi kadın giyiminin farklılık göstermesine rağmen halkın her iki köyde de kültürlerini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Kültür unsurlarından biri olan yöresel giyimlerin Banaz köyünde özel günlerde, Yağlıdere köyünde ise hem günlük olarak hem de özel günlerde kullanıldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yöresel giyim, Alevilik

EVALUATION OF ALEVI WOMAN CLOTHING IN BANAZ AND YAĞLIDERE VILLAGES OF SIVAS PROVINCE YILDIZELI DISTRICT

Abstract

Clothing of people depends on geographical structure, economic conditions, and fashion sense, level of technology usage, traditions and belief system. Influences of traditional, geographical, economic and religious factors on clothing are obvious in less populated settlements. For that reason there are some effects on Alawi woman clothing of Banaz and Yağlıdere Villages of Sivas Province Yıldızeli District. In November 2011 a visit was carried out to determine and introduce Alawi woman clothing which is still being used in these vil-

* Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, Çanakkale/Türkiye, aylinozc@gmail.com

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Ev Ekonomisi Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Ankara/Türkiye, zerdogan@ankara.edu.tr

DOI:10.12973/hbvd.72.136

lages. The survey method has been used for the research. Observations, interviews with local people and civil servants who work for the District Management and Skill Teaching School For Local People, photographs and literature are the sources for the method of the research. The properties of Alawi woman clothing in two villages have been compared in the conclusion part of the research. It has been concluded that even if Alawi woman clothing of these two villages is not the same, the local people continue to preserve their culture. It has also been concluded that the regional clothing which is one of the cultural elements is being used in Banaz Village on special days while the regional clothing is still being used in Yağlıdere Village both daily and on special days.

Key Words: Regional clothing, Alawism

1. Giriş

Bir arada yaşam insanların ortak duygular, düşünceler ve yaşantılar oluşturmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla ortak değerler kültür kavramını ortaya çıkarmıştır.

Kültür; insan topluluklarının kimliklerini belirten, yaşam biçimlerini yansıtan değerler bütünüdür. İnsanlar yaşamlarını sürdürdüğü yörelerde kültüre dâhil olan birtakım eşya ve simgeleri oluşturmaktadırlar (Koç, 2006: X).

Giyim, kültür kavramında yer alan önemli öğelerden biridir. Bu nedenle küçük yerleşimlerde kültürü tanımada yöresel halk giyimi önemlidir.

Yöresel giyimin günümüzde bazı yerlerde hâlâ kullanıldığı bilinmektedir. Çünkü Anadolu halk giyimini; yüzyıllar boyu moda endişesine kapılmadan, özü bozulmadan yaşatılan bir giyim kültürüne sahip olduğunu söylemek mümkündür (Gürsoy, 2004: 44). Günümüzde Anadolu'nun bazı yörelerinde gelenekleri yansıtan giyimler korunurken, bazı yörelerinde ise kültürel etkileşimler sonucu değişimler göze çarpmaktadır (Korkmaz, 2010: 336).

Sivas ili bazı kültürel değerlerin yaşatıldığı bir yerleşim yeridir. İle bağlı yerleşimlerde yaşayan Alevilerin Anadolu kültürünün devamında önemli etkileri bulunmaktadır.

Ali'ye mensup, Ali'ye ait ve Ali soyundan olan anlamlarına gelen Alevi kelimesi XIX. yüzyıldan önce yaşayan ozanlarca kendilerini tanımlamak için kullanılmış olup kelimenin Anadolu'da yaşayan gruplar için kullanımının XIX. yüzyılda olduğu yönünde görüşler ileri sürülmektedir (Üçer, 2005: 162-63). Aleviler, 1960'lı yıllara kadar kırsal alanlarda kapalı bir yaşam tarzı içinde kültürlerini yaşatmışlardır (Yıldız, 2011: 1-3).

Sivas ilinde kırsal yerleşimlerde Alevi kadın giyimlerinin günümüzde kullanımının devam ettiği görülmektedir. Günlük veya özel günlerde kullanılan kadın giyimleri geleneklerin devam etmesini de sağlamaktadır. Örneğin yıl içinde belir-

li dönemlerde yapılan Cem törenleri, Alevi inanç sistemini yansıtmaktadır (Yıldız, 2011: 6). İnsanları bir araya getirmeyi sağlayan bu törenler bir zikir ayinidir (Üçer, 2005: 161) (Fotoğraf No: 1).



Fotoğraf 1: Yıldızeli ilçesi Banaz köyü Cem töreninden bir görünüm

Fotoğraf 1’de Yıldızeli’ne bağlı Banaz köyünde yapılan bir Cem töreninde yöresel giyimi içinde Sultan Doğan semah yaparken görülmektedir. Düğün, festival, dinî tören gibi özel günlerde kullanılan bu giyimlerin Anadolu kültürüne katkıları bulunmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma konusunu oluşturan Alevi kadın giyimleri ile ilgili bilgiler ve fotoğraflar için Sivas ili Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz köyü ile Yıldızeli ilçesi Yavru Beldesine bağlı Yağlıdere köyüne Kasım 2011’de bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın materyalini söz konusu köylerinden sağlanan kadın giyim elemanları oluşturmaktadır. Banaz köyünden bir adet özel gün giyimi ve Yağlıdere köyünden bir adet hem günlük hem de özel günlerde giyilen giyim incelenmiştir.

Çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden biri olan survey (betimleme) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem Banaz ve Yağlıdere köylerinde yapılan gözlemler, köy muhtarları, yöre insanları ve Yıldızeli ilçesinde Kaymakamlık ve Halk Eğitim Merkezinde çalışan kamu görevlileri ile gerçekleştirilen karşılıklı görüşmeler sonucu edinilen bilgiler ve kadın giyim elemanlarının fotoğrafları kullanılarak uygulanmıştır. Ayrıca yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler de araştırma kapsamında ele alınmıştır. İki köyden temin edilen kadın giyim elemanları dışa giyilenler, içe giyilenler, başa bağlananlar/takılanlar, bele bağlananlar/takılanlar, ayağa giyilenler alt başlıkla-

rında tasnif edilmiştir. Giysilere ve aksesuarlara yönelik bilgi ve fotoğraflar, yerleşim yerlerinin genel özelliklerinin ardından belirtilmektedir.

3. Bulgular

Araştırmanın bulgular bölümü, Banaz köyü Alevi kadın giyimine yönelik bilgilerin ve Yağlıdere köyü Alevi kadın giyimine yönelik bilgilerin toplandığı iki alt başlıktan oluşmaktadır. Köylerin kadın giyimleri dışa giyilenler, içe giyilenler, başa bağlananlar, bele bağlananlar olarak belli bir sıra ile açıklanmıştır. Ancak Banaz köyüne ait bir çift çoraba ulaşıldığı için çorap hakkında bilgi, bele bağlanan giyim elemanlarına yönelik verilen bilgilerin ardından belirtilmiştir.

3.1. Banaz Köyü Alevi Kadınlarının Özel Gün Giyimi

Araştırma yörelerinden biri olan Banaz, Yıldızeli merkeze bağlı bir köydür. Bu köy Yıldızeli ilçesine 39 km uzaklıkta olup, ilçenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Banaz köyündeki inanç sistemi, Yıldızeli ilçe merkezindeki inanç sisteminden farklılık göstermektedir. Banaz, Pir Sultan Abdal'ın köyüdür (Bayrak, 2004: 57) ve köyde her yıl anma etkinlikleri gerçekleştirilmektedir.

Banaz köyü Alevi kadınlarının giyimlerinde bazı duyguların sembolleştirildiği karşılıklı görüşmelerden anlaşılmaktadır (Fotoğraf 2).



Fotoğraf 2: Banaz köyü özel gün giyiminin genel görünümü

Giysilerin düğün, sünnet, bayram ve şenlik gibi toplumsal birlikteliğe bağlı kutlamalarda giyilmesi (Korkmaz, 2010: 340) Banaz’ da da yaygınlık göstermektedir.

Köylüler, atalarından yadigâr olarak kalmış her eşyayı aynen kullanmaktadırlar. Yeni bir eşya, ancak ata yadigârı bir eşya olmadığı zaman satın alınmaktadır. Fotoğraf 2’ de Banaz köyünden Sultan Doğan’ı ve iki yanında ona eşlik eden arkadaşları görülmektedir. Sultan Doğan’ın düğününde çekilmiş olan bu fotoğrafta, araştırma materyalini oluşturan giyim elemanlarından bazıları (şalvar ve al²) bulunmaktadır. Giysilerin bazıları ise iki yanında bulunan arkadaşlarının üzerinde görülen giyim elemanlarından üç peş³/kutnu⁴, yazma, şal önlük, bel bağı, kuşak ve Sultan Doğan’ın günümüzde özel günlerde kullandığı içlik ve yün çoraptır.

Sultan Doğan’a ait bir adet giyim teslim alınmış ve incelenmiştir. Bu giyim, köyde özel günlerde kullanılmaktadır. Dış giyim olarak üç peşe/kutnuya; iç giyim olarak içlik ve şalvara, başörtüsü olarak al ve yazmaya; belde kullanılan giyim elemanı olarak şal önlüğe, bel bağı ve kuşağa; ayak giyimini tamamlayan yün çoraba ulaşılmıştır.

Üç peş/kutnu: Dışa giyilen bu giyim elemanının altmış yıllık olduğu belirtilmiştir. Model özelliği incelendiğinde üç peşin önü iki parçalı, arkası tek parçalıdır. Giysi, yakadan etek ucuna kadar açıktır. Üç peşin yakası bel hattına kadar V şeklinde kesilmiştir. Giysinin yan dikiş paylarında etek ucundan bel hattına kadar yırtmaç çalışması uygulanmıştır. Üç peşin kol oyuntuları köşelidir. Giysinin içi, güzel bir forma sahip olması ve vücuttaki teri emmesi amacıyla yavruağzı renkli pamuklu bir kumaş ile astarlanmıştır. Giysinin dış yüzeyinde görülen kumaşa kutnu kumaş denilmektedir. Bu kumaş türü ikat tekniği⁵ olarak bilinen bir kumaş üretim tekniği ile üretilmiştir. Giysinin kumaşı sarı ve kırmızı renklindedir. Türkiye’de yaşayan Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı olan kadınların giyimlerinde sarı ve kırmızı renkler kullanılmaktadır (Genç, 1997: 62). Dolayısıyla yöredeki Alevi kadın giyim elemanlarından biri olan üç peşin kumaşında da sarı ve kırmızı renklerinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Giysi oldukça sade olup üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır (Fotoğraf 3).



Fotoğraf 3: Üç peş/kutnu

Şalvar: Şalvar Banaz köyünde, iç giyim elemanlarından birini oluşturmaktadır. Karataş (2010: 159) şalvarın eteğin altına giyilen, çeşitli düz veya desenli kumaşlardan ve renklerden dikilen bir iç giyim olduğunu belirtmektedir. Yörede şalvar, üç peş ve içliğin altına giyilmektedir. Şalvar bol kesimlidir. Söz konusu giyim elemanının beli ve paçaları uçkurludur. Yörede ulaşılan şalvar kırmızı renkli sentetik kumaştan dikilmiştir (Fotoğraf 4). Genç'in (1997: 62) renkler üzerinde belirttiği ifadeye göre kırmızı Alevi-Bektaşî geleneğinde kadın giyiminde kullanılan bir renktir. Bu fotoğrafta yer alan şalvar kumaşının da kırmızı renkli olduğu görülmektedir.



Fotoğraf 4: Şalvar

İçlik: İçlik, Banaz köyü kadın iç giyim elemanları arasında yer almaktadır. Artun (2008: 392) içliğin entarinin (elbisenin) içine giyilen, diz altına kadar uzandığını ifade etmektedir. Banaz köyünde de içlik, üç peşin içinde kullanılmaktadır ve boyu yaklaşık olarak diz altına kadardır. Dokuma sırasında desenlendirilmiş olan pamuklu kumaşın zemin rengi beyazdır. İçliğin göğüs altı, bel hattı ve kalça hattı dikişlidir. Giyim elemanının önü kruvaze⁶ kapamalıdır. Beldeki dikişli hat büzgü ile süslenmiştir.

İçliğin eteği geniştir. Giyim elemanında sağ ve sol beden göğüs hattından başlayıp bele kadar inen birbirine simetrik iki adet kup⁷ bulunmaktadır (Fotoğraf 5).



Fotoğraf 5: İçlik

Al ve Yazma: Başlık giysinin en önemli, en görkemli parçasıdır ve bir statü sembolüdür. Anadolu'da kadın başlıklarının yüzlerce değişik türü vardır. Anadolu geleneklerinde doğumdan ölüme kadar giyilen başlıklar, yaşa ve sosyal duruma göre değişmektedir. Genç kızı, sözlüyü, nişanlıyı, yeni gelini, gelini, öksüzü, dulu, köylüyü kentliyi, zengini yoksulu bu başlıklardan anlamak mümkündür. Gelin başlığının üzerinde, çoğunlukla genç kızın yüzünü gizlemek için bir de başörtüsü kullanılmaktadır (Gürsoy, 2004: 44).

Banaz köyünde başörtüsü olarak gelin tarafından al kullanılmaktadır. Söz konusu başörtüsünün bir ucu alın ve gözleri kapatarak burun üstüne düşecek şekilde sarkıtılmaktadır (Fotoğraf 2). Diğer beyaz renkli yazma ise bayanların eğer altın dizili alınlıkları varsa başlarına uçgen şeklinde katlayarak taktıkları bir başörtüsüdür. Her iki başörtüsü de kare şeklinde, beyaz ve kırmızı renklerde ince tülbentlerden yapılmaktadır. Başörtülerinin dörtkenarı boncuklarla süslenmektedir. Al ve yazma yapımında ince pamuklu kumaşlar kullanılmaktadır.

Yöre insanları ile karşılıklı yapılan görüşmelere göre Banaz köyünde kullanılan başörtülerinde bulunan süslemelerde bazı anlamlar bulunduğu anlaşılmaktadır. Giyim, kuşam ve süslenme bireyin toplumla iletişimde gelenek açısından bakıldığı zaman önemli bir yere sahiptir (Korkmaz, 2010: 338). Banaz köyünde kullanılan al için de böyle bir durum söz konusudur. Alın (Fotoğraf 6) kenarları yuvarlak metalik boncukla, iç kısmı pul ve kesme boncukla süslenmiştir. Ortasındaki süsleme güneştir. Güneş aydınlık anlamına gelmektedir. Yöre halkının inancına göre alı başına

bağlayan kişinin güneş kadar aydınlık içinde olması arzulandığı ifade edilmektedir. Başörtünün köşelerinde bulunan kelebek ve orak-çekiç özgürlük anlamına gelmekte, yıldız ise parlaklığı simgelemektedir.

Beyaz yazmanın (Fotoğraf 7) dörtkenarı siyah kesme boncuk ve metalik boncuk ile süslenmiştir.



Fotoğraf 6: Al



Fotoğraf 7: Yazma

Bu araştırmada ulaşılamamış olmasına rağmen, Fotoğraf 1’de Sultan Doğan’ın yazmasının altında bir başlık bulunmaktadır. Bu başlığın Tahtacı olarak bilinen bir Alevi kesiminin kullandığı başlıklarla benzerliği dikkat çekicidir. Bozkurt’un çalışmasında belirtildiğine göre (2012: 388); Tahtacı törelerinden biri olan Seki töreninde iki kadın başlarına çingilli börk denen, sivri tepeli, uzunca külahlar giymektedirler. Börkün çevresinde boncuk dizileri, zincircikler, çil para, penez dizileri ya da gümüş parçacıklar takılmaktadır. Börk sarsıldıkça çingirtılar çıkardığı için çingilli deyimi ile anılır. Fotoğraf 1’de Banaz köyünde yaşayan kadınların da Tahtacı kadınların kullandıkları börk tarifine uyan bir başlık taktıkları görülmektedir.

Şal önlük: Şal önlük (Fotoğraf 8) üç peşin üzerine takılmaktadır. Önlük yün iplikler kullanılarak elde dokunmuştur. Günümüzde dokuyan kimsenin kalmaması kültürel devamlılığı sekteye uğratmaktadır. Çözgüsünde ve atkısında yün kullanılmış olan önlüğün bez ayağı dokuma tekniğinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bez ayağı dokuma tekniğinde atkı ve çözgü ipliklerinin bağlantı noktaları her yönden birbirine deşmektedir (Anonim, 1994: 195). Kırmızı doğal boyalı olan yün dokumanın üzerine mavi renkli kumaş parçalarından applike yapılmıştır. Applike edilmiş üçgenimsi şekillerin uçları ve sarmal karelerin köşegenlerinde beyaz boncuklarla, birbirine ardı sıra dizilmiş üçgenlerin alt kenarlarında beyaz orta kalınlıkta iplikle elde makine dikişleriyle⁸ süslemeler uygulanmıştır. İç içe geçen karelerden oluşan bordürler önlüğün etek ucunda yer almaktadır. Bele bağlanan önlüğün bu bölümü Fotoğraf 2’deki

gibi etek ucundan görünmektedir. Bordürün en dış sırasında ve iç bölgelerde üçgenlerin birleşimiyle oluşan zig zag sıraları da süsleme detaylarıdır.



Fotoğraf 8: Şal önlük

Bel bağı: Bel bağı üç peşin üzerine bağlanarak kullanılmaktadır. Aksesuar, renkli yün ipliklerle çarpana dokuma tekniği⁹ kullanılarak yapılmıştır. Günümüzde bel bağı dokuyan hiç kimse bulunmamaktadır. Bel bağı doğal boyalı kırmızı, yeşil, krem, turuncu, siyah, mavi ve pembe yün ipliklerle yapılmıştır. Aksesuarın uçlarında dokumanın kendi ipliklerinden oluşan saçaklar bulunmaktadır. Bel bağında ayrıca siyah renkli yün iplikten yapılmış bir saçak bulunmaktadır (Fotoğraf 9).



Fotoğraf 9: Bel bağı

Kuşak: Kuşak, üç peşin üzerine bağlanan bir giyim elemanıdır. Aksesuar, renkli yün ipliklerle elde yapılmıştır. Kuşağı günümüzde yapan hiç kimse bulunmamaktadır. Kuşakta doğal boyalı kırmızı, yeşil, krem, turuncu ve mavi yün iplikler kullanılmıştır. Kuşağın uçlarına yün iplikler ile püsküller yapılmıştır. Yün iplikler, göz boncuklarla süslenmiştir (Fotoğraf 10). Alevilikte nazar değmesine karşı korunmak için göz boncukları kullanılmaktadır (Kayabaşı ve Yanar, 2013: 172).



Fotoğraf 10: *Kuşak*

Yün çorap: Geometrik motiflerle süslü olan çorap on beş yıllıktır. Çorabın ortasında eşkenar dörtgenlerin içindeki ve dışındaki bölgelerde yer alan motifin Oğuz boyu imlerinden biri olabileceği, çorabın parmak uçlarında ve iki yanda sınırı çizen motif dizisinin de kurt izi motifi (Anonim, 2013: 39) olduğunu ifade etmek mümkündür. Çorabın tabanında vevv olarak giden ilmek sıraları ile bezenmiş bir düzenleme görülmektedir. Çorabın lastik kısmı rahat giyilip çıkarılabilmek amacıyla esnek özellikte olan lastik örgü ile örülmüştür. Çorabın zemin rengi beyazdır. Çorapta yer alan diğer motiflerde ise mavi, pembe, siyah, yeşil ve bordo renkli yün iplikler kullanılmıştır (Fotoğraf 11).



Fotoğraf 11: *Yün çorap*

3.2. Yağlıdere Köyü Alevi Kadınlarının Günlük ve Özel Gün Giyimi

Yağlıdere köyü ilçenin batısında, Yavu beldesine bağlıdır. Köy ilçe merkezine 45 km uzaklıktadır. Köylü kadınlar, yöresel giyimi günlük ve Cem töreni, festival gibi özel günlerde kullanarak kültürlerini devam ettirmektedirler. Köy muhtarı Dursun Koçtaş'ın evine yapılan ziyaret, bilinmeyen pek çok değer ortaya çıkarılmasına katkı sağlamıştır. Muhtarın eşine ve kızına ait olan yöresel giyim elemanlarının, hem günlük hem de özel günlerde kullanıldığı belirtilmiştir (Fotoğraf 12).



Fotoğraf 12: Yağlıdere köyü günlük ve özel gün giyiminin genel görünümü

Köyün kadın giyiminde dışa giyilenler saya (üç peş), çuha; içe giyilenler şalvar, iç göynek; başa bağlananlar pullu yazma / boncuklu oyaly yazma; bele bağlananlar arka bel bağı, önlük olarak tasnif edilmiştir. Bu giyim elemanları şunlardır:

Saya/üç peş: Dış giyim elemanı olan saya, iç göyneğin ve şalvarın üstüne giyilmektedir. Giysinin önü yakadan etek ucuna kadar açık olup, yanları bel hattına kadar yırtmaçlıdır. Sayanın kol oyuntusu köşeli biçilmiştir. Giysinin içine pamuklu astar kumaşı dikilmiştir. Sayanın üzerine, şalvarın paçasında ve çuha denilen ceketin üzerinde de görülen süslemeler işlenmiştir. Simli, orta kalınlıkta iplikler kullanılarak yapılan bu süsleme tekniğine giyim jargonunda Blonya iğnesi veya kordon tutturma tekniği denir. Örnek giysinin kumaşı kutnudur. Yörede kadife veya jarse kumaştan dikilen sayaların da olduğu bildirilmiştir. (Fotoğraf 13).



Fotoğraf 13: *Saya (üç peş)*

Çuha¹⁰: Çuha, yörede soğuk havalarda sayanın üstüne giyilen bir tür cekettir. Çuhanın yakası yuvarlak biçilmiştir. Ceketin önü tamamen açık olup kolları, sayada olduğu gibi takma kol şeklinde dikilmiştir. Çuhanın içi rengine uygun kumaşla temizlenmiştir. Ceketin yüzü bordo renkli kadifeden, astarı ise pamuklu patiskadan oluşmaktadır. Yağlıdere’ de tekerli ve muska denilen motifler çuhanın kumaşını süslemektedir. Tekerli motif, yuvarlak şekillerden ve bu şekillerin içindeki yıldızlardan oluşmaktadır. Üçgen şeklinde olan, ortası kumaş ile aplike edilmiş, etrafı simli iplikle süslenmiş motife de muska denilmektedir. Giysinin ön bedenini, arka bedenini, kol ortasını ve kol ucunu simli ipliklerle çeşitli kıvrımlı, geometrik ve çiçekli bezemeler kaplamaktadır (Fotoğraf 14).



Fotoğraf 14: *Çuha*

Şalvar: Sayanın altına giyilen iç giysidir. Şalvar iki farklı kumaştan oluşmaktadır. Giysinin beli ve paçaları uçkurludur. Şalvar giyen kişinin rahat etmesi açısından bol kesimli olarak hazırlanmıştır. Şalvarın üst kumaşı pamuklu, alt kumaşı kutnu kumaştan hazırlanmıştır. Diz hattından başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan, tekstil teknolojisine göre ikat tekniğinde dokunmuş olan bu kumaş çeşidine yörede taraklı kumaş denilmektedir. Saya ve çuha giysilerinde de görülen, daire şeklinde simli ipliklerden yapılmış tekerli motifler şalvarın paçalarında da bulunmaktadır. Ancak burada uygulanmış tekerli motiflerin çevrelerine, dairelerin içindeki yıldızlara ve diğer kıvrımlı süslemelere yöre ifadesiyle demir pullar serpiştirilmiştir. Blonya iğnesi veya kordon tutturma tekniği kullanılarak yapılmış olan bu süslemede üst üste aynı hizada ve iki adet yatay olarak yerleştirilmiş dairelerin içinde iç bükey dörtgenler bulunmaktadır. Dörtgenlerdeki içe kavisli kenarların orta noktaları, beyaz simli iplikler ile iki kez sarılarak süslenmiştir. Ayrıca şalvarın alt bölümünde dörtgenlerin içinde oval şekilde kumaşa tutturulmuş sarı simli iplikler, oval şekillerin aralarında kalan boşluklara dikilmiş pul boncuklar, dairelerin çevrelerinde ipliğin kendi düz bükümü kullanılarak ve ipliğin bol teyel¹¹ şeklinde dolanmasıyla oluşturulmuş süsleme detayı görülmektedir. Şalvarın dizden yukarıya doğru devam eden bölümünde lacivert renkli, ince pamuklu kumaş kullanılmıştır. Pamuklu kumaşın tercih edilmesindeki amaç, vücutta oluşan terin emilmesi ve giysinin kullanan kişiye rahatlık sağlamasıdır. İki farklı kumaşın birleşme yerinde beyaz simli iplikler kullanılarak zig zag (en üstteki motif) ve zincir, sarı simli iplik kullanılarak da su (düz olarak uzanan motif) motifleri uygulanmıştır (Fotoğraf 15).



Fotoğraf 15: Şalvar

İç göynek: Sayanın altına giyilen bir iç giyimdir. İç göyneğin altına da şalvar giyilmektedir. İç göynek beyaz renkli, yaklaşık olarak şalvarın boylarında veya şalvardan biraz daha kısa boylarda dikilmektedir. Giysi dik yakalı ve takma kolludur¹². İç göyneğin yakası bele kadar açık olup iki yanı da yırtmaçlıdır. Giysi yörede hasa bezi denilen, bir tür pamuklu kumaştan dikilmektedir. İç göyneğin önünde eğme denilen süslemeler bulunmaktadır. Süslemede ayrıca taal, su, muska denilen kırmızı ve mavi kanaviçe iplikleri kullanılarak yapılmış etamin işi yer almaktadır. Pembe renkli orlon iplik kullanılarak yapılmış tiğ işi de süsleme detaylarından birini oluşturmaktadır. İç göyneğin etek kısmına kırmızı ve mavi renkli ipliklerle çıtma işi yapılmış, giysinin yırtmaç kenarlarında ise renkli püsküller kullanılmıştır. Fotoğraf 16'da, yöresel adları ile ifade edilen tüm işlemler etamin kumaş üzerinde hazırlanmış, daha sonra hasa bezinden dikilmiş giysi üzerine applike edilmiştir. Bu uygulamanın amacı, iç göynek yırandığında işlemeli etamin parçaların yerinden sökülerek yeni dikilmiş olan iç göynelere de tutturulabilmesidir.



Fotoğraf 16: İç göynek

Pullu yazma/ boncuklu oyalı yazma: Pullu yazma veya boncuklu oyalı yazma olarak ifade edilen başörtüsü, ince pamuklu tül bentten, kare şeklinde hazırlanan bir kadın giyim elemanıdır. Pullu yazma üçgen şeklinde katlanarak kullanılmaktadır. Başörtüsünün iki ucu, saçların alt kısmında düğüm atıldıktan sonra iki yanda serbest bırakılmaktadır. Başörtüsünün dörtkenarı pul boncuklar, kesme boncuklar ve naylon iplikler kullanılarak firkete oyası¹³ ile süslenmiştir. Pullu yazma veya boncuklu oyalı yazma pulların sık işlenmiş olmasından dolayı oldukça ağır bir başörtüsüdür (Fotoğraf 17).



Fotoğraf 17: Pullu yazma, boncuklu oyali yazma

Önlük: Saya üzerinde kullanılan bir giyim elemanıdır. Aktarılan bilgiler ve araştırma sırasında gözlenen durumlar örtüştürüldüğünde günümüzde yaşlı kadınların günlük işleri yaparken önlüğü kullanmadıkları anlaşılmaktadır. Yöre kadınları düğün, Cem töreni gibi özel günlerde yaşlı kadınlarla birlikte genç kadınların da önlüğü kullandıklarını belirtmişlerdir.

Önlük dikdörtgen şeklinde, etek ucunda ve iki yanında bulunan saçaklar hariç 80 cm boyunda, 50 cm eninde siyah renkli etamin kumaştan kesilerek hazırlanmıştır. Önlüğün bel kısmında uzun bir kuşak bulunmaktadır. Kuşakta uygulanan teknik çarpama dokuma tekniğidir. Önlüğün tersi; ön yüzdeki etamin kumaşın renginde olan pamuklu poplin bir kumaş ile temizlenmiştir. Etamin kumaşın üzerine sulu top denilen dört köşeli motifler bulunmaktadır. Motifler kumaşın en ve boy ipliğine paralel olarak yerleştirilmiştir. Önlükte ayrıca kanaviçe tekniği¹⁴ ile işlenmiş birleşik üçgenler ve bu üçgenlerin aralarında bir etamin karesi¹⁵ atlamalı, birbirine paralel iki sıra halinde yapılmış motifler yer almaktadır. Önlükte sulu top motifinin¹⁶, birleşik üçgenlerin ve dikey çizgilerin oluşturduğu bir kompozisyon görülmektedir. Söz konusu kompozisyonda ayrıca 2,5 cm uzunluğunda ipliklere dizilmiş ağ boncuklardan ve ağ boncuk dizilerinin uçlarına dikilmiş pul boncuklardan oluşan süslemeler de bulunmaktadır. Bu süslemelerin dışında; belde zig zag şeklinde dizilmiş eğme veya eğmeli denilen süslemeler bulunmaktadır. Önlüğün bel hattında görülen eğme denilen süslemenin alt ve üst kenarında sarı, yeşil, turuncu ve beyaz renkli orlon ipliklerle yapılmış su motifleri yer almaktadır. Önlükte ayrıca su motiflerinin ara bölgelerinde kırmızı orlon iplikten işlenmiş taal motifleri, önlüğün üç kenarına yeşil ve pembe renkli orlon ipliklerden yapılmış saçaklar bulunmaktadır (Fotoğraf 18).



Fotoğraf 18: Önlük

Arka bel bağı: Arka bel bağı elbisenin arka beline bağlanarak kullanılmaktadır. Arka bel bağı'nın çarpana dokuma şeklinde hazırlanan kuşağı, bele birkaç kez sarılarak arkada bağlanmaktadır. Arka bel bağı, önlük bağlandıktan sonra arkaya takılan süsleyici bir öğedir. Bu giyim elemanında çeşitli renklerde ağ boncuklar, pullar ve tazi boncukları kullanılmaktadır. Bel bağı'nın yapımında kullanılan tahtanın yaklaşık olarak ebatları 15×30 cm' dir. Tahtanın üzerinde karşılıklı olarak çakılmış iki adet çivi bulunmaktadır. Aksesuar, bu çivilerin etrafından boncuk dizili ipliklerin çeşitli şekillerde birbirine tutturulması ile hazırlanmaktadır (Fotoğraf 19).



Fotoğraf 19: Arka bel bağı

4. Sonuç

Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz ve Yağlıdere köylerinde yaşayan Alevi kadınların giyimlerinde bazı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Kadın giyimleri yönünden belirgin farklılıkların tespit edildiği iki köyün kadın giyim özellikleri şu şekilde belirtilebilir:

İki köye ait kadın giyiminin günümüzde hâlâ kullanılıyor olması önemli bir konudur. Banaz köyüne ait giyim düğün, Cem töreni, festival gibi özel günlerde kullanılmaktadır. Yavu beldesine bağlı Yağlıdere köyünde giyim; yaşlılar tarafından hem günlük hem de özel günlerde kullanılırken gençler tarafından yalnızca özel günlerde kullanılmaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan Banaz ve Yağlıdere köylerinde yaşayan Alevi kadınların inanç sistemleri aynı olduğu halde giyimlerinde çok fazla benzerlik bulunmamaktadır.

Banaz köyünde ulaşılan örnekler az olduğu için her kadının özel gün giyiminin benzer olup olmadığı yönünde bir değerlendirme yapılamamıştır. Yağlıdere köyü kadın giyimi gencinden yaşlısına kadar tüm kadınlarda benzer özellikler göstermektedir. Dolayısıyla, benzer giysileri kullanan kişi sayısının çokluğu, kişilerin kendilerini tekdüze giyinmiş gibi hissetmeleri veya birbirlerine aynı görünmeleri (Korkmaz, 2010: 343) gibi bir durum ortaya çıkmamıştır.

Banaz köyünde kadın giyimi Yağlıdere kadın giyimine göre renk çeşitliliği, giyim elemanı sayısı bakımından sınırlılık göstermektedir. Ancak Banaz köyünde genel olarak kırmızı rengin giyim elemanlarında daha fazla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Genç (1997: 62) de Türkiye’de yaşayan Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı olan kadınların giyimlerinde kırmızı rengin kullanıldığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Banaz köyündeki Alevi kadın giyiminde yer alan üç peş, şalvar, al, şal önlük ve bel bağı gibi elemanlarda özellikle kırmızı rengin hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Bu köylere ait Alevi kadın giyim örneklerinin genel özellikleri bakımından sadece üç etek model ve kumaş özellikleri benzerlik göstermektedir. Modellerin önde iki adet, arkada bir adet peş denilen parçaları bulunmaktadır. Üç peşlerin ön ortaları yakadan etek ucuna kadar tamamen açıktır. Giysilerin ön ortalarında kapanmayı sağlayan düğme veya fermuar herhangi bir yardımcı malzeme bulunmamaktadır. İki köye ait olan bu giysilerin bel hattına bağlanan önlükler, önde kapanma işlevini görmektedir. Üç peş modelleri takma kol biçkisi ile hazırlanmıştır. Bu giysiler süsleme detayları yönünden hiçbir benzerlik göstermemektedir. Banaz köyünde üç peş için kutnu ifadesi kullanılırken Yağlıdere köyünde üç peş için saya ifadesi kullanılmaktadır.

Banaz köyünde kullanılan şalvarın düz renkli ve sentetik kumaştan olması tekdüzeliğini göstermektedir. Sağlığa uygunluk bakımından sentetik kumaşın kullanılması makbul bir özellik değildir. Her iki köyde şalvarlar kullanım yılı¹⁷ bakımından yaklaşık olarak birbirine yakındır.

İç giyimi oluşturan, elbise şeklinde kullanılan giyim elemanına Banaz köyünde içlik; Yağlıdere köyünde ise iç göynek denilmektedir.

Banaz köyünde başörtüsü olarak al ve yazma kullanılırken, Yağlıdere köyünde pullu yazma veya boncuklu oyalı yazma denilen başörtüsü kullanılmaktadır. Banaz köyünde ulaşılan iki başörtüsü çeşidi ile Yağlıdere köyünde incelenen başörtüsü arasında benzerlik bulunmamaktadır.

Banaz köyünde dokunarak yapılmış şal önlük kullanılırken Yağlıdere köyünde etamin kumaşı ve astar kumaşının birbirine tutturulması ile hazırlanmış bir önlük kullanılmaktadır. Şal önlük doğal boyalarla boyanmış yün ipliklerden dokunduktan sonra boncuk ve aplike¹⁸ yapılmış kumaş parçaları ile süslenmiştir. Oysa Yağlıdere köyü kadınlarının kullandıkları önlük etamin kumaşının üzerine yapılan kanaviçe işlemesinden oluşmaktadır. Banaz köyüne ait şal önlüğün beline tutturulmuş bir kuşak bulunmamaktadır. Bel bağı ve kuşak parçaları önlükten bağımsızdır. Bel bağı ve kuşak, bele yerleştirilen önlüğün üzerine sonradan dolanan parçalardır. Yağlıdere köyü kadınlarının kullandığı önlüğe kuşak dikilmiştir. Banaz köyü kadınlarının kullandıkları bel bağı ve Yağlıdere köyü kadınlarının kullandıkları kuşak aynı isimle anılmamakla birlikte çarpana tekniği ile yapılması yönünden benzerlik göstermektedir.

İki köye ait bazı giyim elemanlarının kıyaslanması yukarıda belirtilenlerle sınırlıdır. Ancak, Banaz köyünde olan diğer köyde olmayan; Yağlıdere köyünde olan Banaz köyünde olmayan bazı giyim elemanları da bulunmaktadır. Örneğin, Banaz köyünde kuşak ve yün çorap giyimi tamamlamaktadır. Bu aksesuarlar Yağlıdere köyü kadın giyiminde rastlanmamıştır. Yağlıdere köyünde ise çuha ve arka bel bağına ulaşılmıştır. Bu giyim elemanlarına da Banaz köyü kadın giyiminde rastlanmamış olması önemli bir husustur.

İki yörenin kadın giyiminin farklılık göstermesine rağmen halkın her iki köyde de kültürlerini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden biri de, köylülerin yöresel giysilerini günümüzde hâlâ kullanıyor olmalarıdır.

Sonnotlar

¹ Banaz köyünde hâlen yaşamaktadır. Sultan Doğan'ın Fotoğraf 1' de yer alan üç peşi araştırmada kullanılmıştır. Sultan Doğan'ın Fotoğraf 2'de görülen üç peşine ulaşılamamıştır.

² Yörede kırmızı renkli başörtüsüne denir.

- ³ Etek boyları ayakların görünebileceği uzunlukta veya daha uzun, kolları uzun, kol ağzları harçlarla çevrili, sevai, hatai, altıparmak denilen kumaşlardan yapılabilen giysilerdir (Komşuoğlu vd., 1986: 215); bu giysiler bazı yörelerde hâkim yakalı biçilirken önü boydan boya açıktır (Karpuz ve Esirgenler, 2011: 205).
- ⁴ Genellikle atkısı pamuk, çözücü ipek iplikten yapılan kumaşlara denir. Osmanlı döneminde önü açık, yanlarında yırtmaçları bulunan kadın entarilerinin dikiminde kullanılmıştır (İmer, 2001: 13).
- ⁵ İkat tekniği, dokuma işlemine geçilmeden önce çözgü ipliklerine su geçirmeyen ve neme dirençli bir maddenin uygulanmasıdır (Anonim, 2011: 12).
- ⁶ Giysilerin ön tarafında sağ ve sol parçaların geniş bir şekilde üst üste gelmesidir (Shoben ve Ward, 1995: 208).
- ⁷ Giysi kesimidir (Seyhun, 2011: 301). Giysilerin vücuda daha iyi oturması amacıyla boyuna kesilen giysi parçalarıdır.
- ⁸ Kumaşın tersinden üst yüzeyine dikiş iğnesi ile çıkılır. Önce belirli bir aralıkta düz dikiş yapılır. İğne kumaşın tersine batırılır. Tekrar bir önceki adımda yapılan dikiş boyu kadar iğne ile kumaşın üzerine çıkılır. İğne, daha önceki düz dikişin bitiş noktasından kumaşın tersine batırılarak aynı işlemler devam ettirilir.
- ⁹ Deri, ince ağaç levha, karton gibi malzemelerden dörtgen veya çokgen şeklinde kesilmiş, köşelerine birer delik delinmiş dokuma aracına çarpana ve bu araçla yapılan çalışmaya da çarpana dokuma denir (Aytaç, 1997: 20). Bu uygulama için kullanılan teknik de çarpana dokuma tekniği olarak ifade edilmektedir.
- ¹⁰ Sık dokunmuş, hafif tüylü bir yüzeyi olan yünlü bir kumaş türüdür. Diğer lifler kullanılarak da kumaşın üretimi mümkündür (Coles, 1989: 65). Araştırma yöresinde ceket bu isim ile ifade edilmektedir.
- ¹¹ Giysilerin prova ve dikiş işlemini kolaylaştırmak amacıyla, simetrik kalıp parçalarının üst üste çıkıştırılarak önemli görülen hatlarda bir iğne adımıyla düz dikiş, diğer iğne adımıyla ise düz dikişin bol olarak bırakılarak uygulandığı bir dikiş çeşididir. Giysi hatlarında bu işlem tamamlandıktan sonra, bol teyelin olduğu yerlerden iki kumaş parçası birbirine zıt yönlerde gerdirilmekte ve bol dikişler yardımıyla oluşan çit görünümlü iplik sıralarının ortasından makas ile çitlatma işlemi yapılmaktadır. Birbirinden ayrılan iki kumaş üzerinde aynı hatlarda iplik kırpıntılarının olması prova veya dikiş işleminin kolaylıkla yapılmasını sağlamaktadır.
- ¹² Üst bedende kol oyuntusunun bulunduğu kavisli hatlara ayrı olarak biçilmiş kol kalıplarının yerleştirilmesi ve dikilmesi ile oluşturulan giysi kol çeşididir.
- ¹³ Firkete veya firkete şekli verilmiş bir aletin üzerinde tuğ yardımıyla ince ve dar olarak yapılan dantel görünümlü bir çeşit süslemedir (Eronç, 1984: 143; Coles, 1989: 66).
- ¹⁴ Kumaşın yüzeyini kaplayan, iplikleri sayılarak uygulanan çapraz işleme tekniğidir (Eronç, 1984:65).
- ¹⁵ İncelenen önlükte bir etamin karesinde orta kalınlıkta dört adet pamuklu çözgü ipliği ve dört adet pamuklu atkı ipliği bulunmaktadır.
- ¹⁶ Motifte kumaşın boy iplik yönünde 15 etamin karesi, en iplik yönünde de 15 etamin karesi bulunmaktadır.

¹⁷ 2011 yılında yörelerde yapılan görüşmelere dayalı olarak iki köydeki şalvarın tam olarak kullanım süresi söylenmesine de sahipleri 20-30 yıl arasında olduğunu belirtmişlerdir.

¹⁸ Kumaş niteliğine sahip herhangi bir yüzey üzerine kumaşın kendinden veya uygun başka bir kumaştan model özelliğine göre hazırlanıp o yüzeye tutturulmasıdır (Çağlayan, 1978: 150).

Kaynakça

- Anonim. (1994). *Tekstil teknolojisi I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Anonim. (2011). *Keşan dokumada çözgü ipi boyama*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı el sanatları teknolojisi, 215esb399.
- Anonim. (2013). *Ankara Üniversitesi basılmamış ders notları*. Ankara.
- ARTUN, E. (2008). Adana ve Osmaniye halk kültüründe giyim-kuşam geleneği. *Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 1. Baskı, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Basımevi.
- AYTAÇ, Ç. (1997). *El dokumacılığı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BAYRAK, M. (2004). Ortaçağ'dan modern çağ'a Alevilik. Ankara: ABC Matbaacılık Ltd.Şti.
- BOZKURT, F. (2012). Ocaklara ve buyruk kitaplarına göre çeşitli Alevi gelenekleri. *Türk Kültürü ve Hacı Beştaş Veli Araştırma Dergisi*, 63: 385-410.
- COLES, M. (1989). *Dikim teknikleri*. İstanbul: MEB Yayinevi.
- ÇAĞLAYAN, E. (1978). *Giyim öğretim teknikleri*. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Sanayii.
- ERONÇ, P. (1984). *Giyim süsleme teknikleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- GENÇ, R. (1997). Türk inanışları ile milli geleneklerinde renkler ve sarı-kırmızı-yeşil. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- GÜRSOY, T. (2004). *Dünden bugüne giyim kültürü ve moda*. İstanbul: 1. Cilt Omaş Ofset A.Ş.
- İMER, Z. (2001). *Gaziantep yöresinde üretilen kutnu, alaca ve meydanıye kumaşların bazı teknolojik özellikleri*. Ankara: Yücel Ofset Ltd. Şti.
- KARATAŞ, H. (2010). *Trabzon İli Geleneksel Giyim Kuşam Kültürü Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Programı. Trabzon.
- KARPUZ, E. ve ESİNGENLER, E. (2011). *Gaziantep müzesi'nde bulunan kadın kıyafetlerinden örnekler*. der: Tekin Şener ve Mehmet Ali Erdoğan. İstanbul: Şan Matbaası.
- KAYABAŞI, N. ve YANAR, A. (2013). Türk el sanatlarında kullanılan nazar motifleri ve Alevilerde nazar inancı. *Türk Kültürü ve Hacı Beştaş Veli Araştırma Dergisi*, 65: 169-184.
- KOÇ, A. (2006). *Kütahya Merkezinde Giyim-Kuşam Kültüründeki Değişmelerin Çözümlemesi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı. Ankara.
- KOMŞUOĞLU, Ş., İMER, A., SEÇKİNÖZ, M., ALPASLAN, S. ve ETİKE, S. (1986). *Resim II moda resmi ve giyim tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KORKMAZ, M. A. (2010). Trabzon-Ağasar kadın giysileri. *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks, ZfWT Vol. 2, No. 1: 335-350*.

- SEYHUN, G. (2011). *A'dan Z'ye modelistlik-kalıp elde etme teknikleri*. İstanbul: Umut Matbaacılık.
- SHOBEN, M. M. ve WARD, J. P. (1995): *Kalıp hazırlama ve uygulama*. çev: Şükran Gürses ve Hüsnüye Altınay. Ankara: Gaye Filmcilik Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
- ÜÇER, C. (2005). Geleneksel Alevilikte ibadet hayatı ve Alevilerin temel İslâmî ibadetlere yaklaşımları. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi V, 2*: 161-189.
- YILDIZ, H. (2011). Samsun yöresi Alevileri: gelenek ve değişim. *Samsun Sempozyumu*.